

Sygn. akt I UK 52/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 października 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący)

SSN Bogusław Cudowski

SSN Zbigniew Myszka (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania M. B.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o rentę rodzinną,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 7 października 2014 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 4 czerwca 2013 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 4 czerwca 2013 r. Sąd Apelacyjny, Wydział III Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił apelację M. B. od wyroku Sądu Okręgowego w K. VII Wydział Ubezpieczeń Społecznych z dnia 11 października 2012 r.

oddalającego odwołanie wnioskodawcy od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 12 lipca 2011 r., odmawiającej mu renty rodzinnej po zmarłym ojcu J. B. wobec braku całkowitej niezdolności do pracy wnioskodawcy.

Po rozpoznaniu odwołania wnioskodawcy Sąd Okręgowy uznał, że wnioskodawca nie spełnia warunków z art. 67 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm., dalej jako ustawa o emeryturach i rentach) wymaganych do przyznania renty rodzinnej. Z opinii biegłych lekarzy specjalistów z zakresu neurologii i psychiatrii wynika, że stwierdzone u wnioskodawcy schorzenia nie powodowały całkowitej niezdolności do pracy przed 16 rokiem życia, a także nie ograniczają jego zdolności do pracy, nie jest całkowicie niezdolny do pracy. W trzech kolejnych opiniach uzupełniających biegła psychiatra podtrzymała wykluczyła u wnioskodawcy schizofrenię paranoidalną, a objawy otępienne co przy poziomie inteligencji w obszarze przeciętnym może co najwyżej skutkować orzeczeniem częściowej niezdolności do pracy. Sąd Okręgowy uznał, że zbędne jest powoływanie biegłego psychologa, „skoro opinia taka nosząca datę 18 marca 2011 r. potwierdziła dokonane przez biegłą rozpoznanie”.

Sąd Apelacyjny oddalił apelację wnioskodawcy, uznając, że spór w sprawie dotyczył wyjaśnienia kontrowersji, „czy wnioskodawca stał się osobą całkowicie niezdolną do pracy przed ukończeniem 16 roku życia i czy taka niezdolność istnieje nadal, albo ewentualne ponowne powstanie tej niezdolności nastąpiło nie później, niż w ciągu 18 miesięcy od ustania poprzedniej”. Z zebranego w sprawie materiału dowodowego wynika, że wnioskodawca, urodzony 26 listopada 1975 r., ukończył naukę zawodu piekarza w dniu 11 lutego 1991 r. (jeszcze przed ukończeniem 16 roku życia), a następnie podjął zatrudnienie w Zakładzie Poligrafii jako robotnik gospodarczy w okresie od 1 grudnia 1993 r. do 30 czerwca 1994 r. Po ustaniu zatrudnienia w dniu 27 lipca 1994 r. wystąpił z wnioskiem o przyznanie mu renty inwalidzkiej. Decyzją z dnia 30 września 1994 r. Organ rentowy przyznał mu rentę inwalidzką według II grupy w uwzględnieniu orzeczenia Obwodowej Komisji Lekarskiej do spraw inwalidztwa i zatrudnienia z dnia 6 grudnia 1993 r., zaliczającego wnioskodawcę okresowo do II grupy inwalidów (termin badania kontrolnego wyznaczono na 1996 r.) . Świadczenie to wnioskodawca pobierał do

28 lutego 1997 r. Po tym terminie wnioskodawca orzeczeniem Wojewódzkiej Komisji do spraw inwalidztwa i zatrudnienia z dnia 29 stycznia 1997 r., wydanym po badaniu kontrolnym, był zaliczony do III grupy inwalidów, która stała się rentą z tytułu częściowej niezdolności do pracy. Natomiast po kolejnym badaniu wnioskodawca orzeczeniem z dnia 9 marca 2000 r. był uznany za zdolnego do pracy i w związku z tym decyzją z dnia 24 marca 2000 r. organ rentowy wstrzymał od dnia 1 kwietnia 2000 r. wypłatę świadczenia. Odwołanie od tej decyzji zostało oddalone wyrokiem Sądu Okręgowy z dnia 22 marca 2002 r. Do chwili obecnej wnioskodawca pobiera rentę socjalną, przyznaną mu decyzją organu rentowego z dnia 1 października 2003 r. w oparciu o orzeczenie Obwodowej Komisji lekarskiej z dnia 16 grudnia 1991 r., zaliczające wnioskodawcę do „II grupy inwalidów od dzieciństwa - trwale”. Orzeczenie to zostało wydane do celów nierentownych, o czym świadczy symbol badania 03/303. W okresie od dnia 1 stycznia 2004 r. do dnia 31 sierpnia 2005 r. wnioskodawcy przyznano dodatek pielęgnacyjny.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Apelacyjny uznał, że wnioskodawca nie spełnia warunków do nabycia prawa do renty rodzinnej po zmarłym ojcu, ponieważ „brak jest podstaw do przyjęcia, że całkowita niezdolność do pracy powstała u niego przed 16 rokiem życia co potwierdzają orzeczenia Komisji Lekarskich wydane w sprawie o rentę inwalidzką. Całkowita niezdolność do pracy powstała u wnioskodawcy w grudniu 1991 r., a więc już po ukończeniu przez niego 16-tego roku życia. Gdyby nawet przyjąć, że wnioskodawca stał się całkowicie niezdolny do pracy przed ukończeniem tego wieku, to niezdolność ta trwała do dnia 28 lutego 1997 r., kiedy to prawomocną decyzją z dnia 14 lutego 1997 r. organ rentowy „dokonał zmiany wysokości świadczenia rentowego i od dnia 1 marca 1997 r. przyznał wnioskodawcy rentę według trzeciej grupy inwalidów. Od decyzji tej M. B. nie wniósł odwołania”. Sąd ubezpieczeń społecznych jest związany ostateczną decyzją, od której strona nie wniosła odwołania w trybie art. 477⁹ k.p.c. ani nie podważyła jej skuteczności w inny prawem przewidziany sposób. Ponadto skoro wypłata świadczenia rentowego została wstrzymana decyzją organu rentowego od dnia 1 kwietnia 2000 r., a odwołanie wnioskodawcy zostało oddalone prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w K., który „ma także dla Sądu orzekającego w niniejszej sprawie, moc wiążącą”. W konsekwencji,

„brak było podstaw do prowadzenia postępowania dowodowego w celu wyjaśnienia czy wnioskodawca jest całkowicie niezdolny do pracy oraz, kiedy powstała ta niezdolność, gdyż okoliczności te wyjaśniły już zarówno prawomocne decyzje organu rentowego jak i powołany wyrok”.

W skardze kasacyjnej wnioskodawca zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego: art. 68 § 1 pkt. 3 w związku z art. 72 ustawy o emeryturach i rentach przez ich błędną wykładnię przez „pominięcie czy skarżący spełniał warunki uznania za niezdolnego do pracy przed ukończeniem 16 roku życia, nadto błędnym ustaleniu że powód nie jest aktualnie całkowicie niezdolny do pracy i do samodzielnej egzystencji, oraz że minął termin wobec powoda na przywrócenie renty rodzinnej, gdy tymczasem w materiale dowodowego wynika, że skarżącemu w wieku 16 lat, na podstawie dokumentu o stanie zdrowia z dnia 3 listopada 1991 r. Komisja do spraw inwalidztwa i zatrudnienia zaliczyła go do II grupy inwalidzkiej decyzją z dnia 16 grudnia 1991 r., jego stan zdrowia nigdy nie uległ znaczącej poprawie, a obecne objawy co prawda umożliwiają mu staranie się o zatrudnienie jednak uniemożliwiają utrzymanie samodzielnego zatrudnienia na dłużej, co jest jednoznaczne z brakiem zdolności do podjęcia pracy”.

W skardze zarzucono także naruszenie przepisów postępowania: art. 227 k.p.c. w związku z 278 § 1 k.p.c. przez nieuwzględnienie wniosku skarżącego o dopuszczenie dowodu z dodatkowej opinii biegłego psychiatry i biegłego psychologa w celu badania jego stanu zdrowia pod kontem jego zdolności do pracy zawodowej.

Zdaniem skarżącego, w sprawie występuje potrzeba wykładni art. 68 § 1 pkt 3 w związku z art. 72 ustawy o emeryturach i rentach w zakresie ustalającym prawo do renty rodzinnej „w sytuacji, gdy uprawniony utracił zdolność do pracy przed ukończeniem 16 roku życia, a to czy uprawniony starający się o przyznanie renty rodzinnej w oparciu o art. 68 § 1 pkt 3 tej ustawy musi wykazać, że niezdolność która powstała u niego przed ukończeniem 16 roku życia, istnieje nieprzerwanie do dnia, w którym uprawniony stara się o rentę, czy jest nadto termin do ubiegania się o rentę na podstawie art. 68 § 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach”, a także „czy w razie gdy odpadła przyczyna przyznania uprawnionemu renty rodzinnej, to czy w efekcie ponownego stwierdzenia

niezdolności do pracy uprawnionego czy przysługuje mu prawo (poza prawem z art. 72 ustawy o emeryturach i rentach z FUS) do ponownego ubiegania się do wypłaty renty rodzinnej”.

W ocenie skarżącego, art. 68 § 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach nie wymaga, aby niezdolność do pracy oraz do samodzielnej egzystencji istniała nieprzerwanie w sposób ciągły przed ukończeniem przez uprawnionego 16 roku życia i istniała nieprzerwanie nadal do dnia ubiegania się o rentę. Renta rodzinna jest świadczeniem w zasadzie bezterminowym, o które uprawniony może się starać w każdym czasie (o ile predestynuje go do tego jego stan zdrowia), chociaż może być przyznana okresowo, jak również może ulec wstrzymaniu w przypadku ustąpienia całkowitej niezdolności do pracy. Wprawdzie art. 72 tej ustawy wskazuje termin przywrócenia wypłaty renty rodzinnej, jednak w „żaden sposób nie wynika z niego zakaz ubiegania się o wypłatę renty w innym terminie”. Ponadto Sąd Apelacyjny całkowicie pominął materiał dowodowy, z którego wynika, że skarżący był niezdolny do podjęcia zatrudnienia tak przed ukończeniem 16 roku życia, jak i obecnie w dacie ubiegania się o rentę. Decyzją z dnia 16 grudnia 1991 r. wydaną na podstawie dokumentu o stanie zdrowia wystawionego dnia 3 listopada 1991 r., a zatem przed ukończeniem przez niego 16-tego roku życia, zaliczono go bowiem do II grupy inwalidzkiej trwale i od dzieciństwa, jego matce „została z tego tytułu przydzielona wcześniejsza emerytura dla osób opiekujących się dziećmi specjalnej troski, a skarżący od kilku lat pobiera rentę socjalną z tytułu całkowitej niezdolności do pracy oraz zasiłek pielęgnacyjny”. Jego stan zdrowia nigdy nie uległ znaczącej poprawie, a nasilone otępienne problemy osobowościowe, paranoja, wrogość, halucynacje i urojenia o cechach zaburzeń paranoidalnych i schizofrenii nie zostały prawidłowo zdiagnozowane przez biegłą psychiatrę, a wykluczają one podjęcie jakiegokolwiek zatrudnienia.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i uchylenie poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania temu Sądowi w innym składzie, a także rozstrzygnięcie o kosztach postępowania za wszystkie instancje, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego orzeczenia i rozstrzygnięcie sprawy co do istoty, a także o zasądzenie pełnomocnikowi z urzędu strony skarżącego kosztów nieopłaconej

pomocy prawnej, w wysokości ustalonej według norm przepisanych, które ani w części ani w całości nie zostały na jego rzecz uiszczone.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna ma usprawiedliwione podstawy, ponieważ zaskarżony wyrok zapadł przedwcześnie z kontrowersyjnym uzasadnieniem wydanego orzeczenia oraz bez dostatecznego wyjaśnienia rozbieżności faktycznych i prawnych dotyczących ustalenia rozmiaru (stanu) spornej niezdolności do pracy. W ocenie Sądu Najwyższego, nieuzasadnione było zakwestionowanie po wielu latach przez Sąd drugiej instancji okoliczności i uzasadnienia stanu całkowitej niezdolności do pracy ujawnionej przed 16-tym rokiem życia wnioskodawcy. Taki stan był ustalony wprawdzie po ukończeniu przez skarżącego 16 roku życia, ale z orzeczenia Obwodowej Komisji Lekarskiej ZUS z dnia 16 grudnia 1991 r. wynikało, że inwalidztwo według ówczesnej II grupy inwalidztwa było stanem istniejącym „od dzieciństwa-trwale”, a zatem bez wątpliwości taki rozmiar niezdolności do pracy powstał do ukończenia przez wnioskodawcę 16 lat (art. 68 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach). Ponadto w dalszym okresie, tj. od 20 czerwca 1994 r. wnioskodawca pobierał okresowo rentę inwalidzką drugiej grupy inwalidów, która w aktualnym stanie prawnym odpowiada rencie z tytułu całkowitej niezdolności do pracy. Takie okoliczności sprawy wykluczały zasadność zakwestionowania istnienia stanu całkowitej niezdolności do pracy powstałego u wnioskodawcy przed ukończeniem przezeń 16 lat co najmniej do końca okresu pobierania renty inwalidzkiej drugiej grupy. Dopiero bowiem od 1 marca 1997 r. do 31 marca 2000 r. wnioskodawcy przysługiwało świadczenie z „dawnej III grupy inwalidów, która *ex lege* stała się rentą z tytułu częściowej niezdolności do pracy”, którą następnie utracił wskutek uznania go za zdolnego do pracy po upływie terminu do zaskarżenia prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego z dnia 22 marca 2002 r., oddalającego odwołanie wnioskodawcy od negatywnej decyzji rentowej.

Nie oznacza to jednak, że prawomocność wymienionego wyroku ma bezterminowo wiążący lub decydujący (przesądzący) walor prawny w procesie o inny rodzaj świadczenia rentowego, jakim jest renta rodzina. W aktualnym sporze

chodzi o zweryfikowanie istnienia stanu całkowitej niezdolności do pracy dla celów potencjalnego przysługiwania prawa do renty rodzinnej, co oznacza, że okoliczności istotne z punktu widzenia wcześniejszego prawomocnego negatywnego osądu innej sprawy (odwołania od negatywnej decyzji w sprawie o rentę z tytułu niezdolności do pracy), nie mają charakteru „bezterminowej” prawomocności ani wiążąco przesądzającego waloru prawnego lub dowodowego w innej sprawie o rentę rodzinną, który ten wyrok może i powinien dotyczyć tylko tego, co w związku z podstawą sporu o inne świadczenie rentowe stanowiło wcześniej przedmiot rozstrzygnięcia (por. art. 366 k.p.c.). Inaczej rzecz ujmując, wcześniejszy negatywny prawomocny osąd sprawy o renty z tytułu niezdolności do pracy nie zawsze wyklucza ustalenie prawa do renty rodzinnej, gdyby kolejne postępowanie dowodowe ujawniło przesłanki do ustalenia spornego prawa w nowej sprawie o rentę rodzinną. Wcześniejszy prawomocny wyrok negatywnie osądzający sprawę o rentę z tytułu niezdolności do pracy nie zawsze stanowi niepodważalną przeszkodę w ustaleniu prawa do innego świadczenia rentowego - renty rodzinnej, uzależnionej od stanu całkowitej niezdolności do pracy, jeżeli skarżący pobiera rentę socjalną, która przysługuje po ustaleniu całkowitej niezdolnej do pracy w dzieciństwie z powodu naruszenia sprawności organizmu przed ukończeniem 18-tego roku życia (art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej, jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 982).

W zaskarżonym wyroku brak odniesienia biegłej oraz Sądów obu instancji do przysługiwania wnioskodawcy prawa do renty socjalnej z tytułu niemal tożsamej przesłanki wymaganej do ustalenia spornego prawa do renty rodzinnej, tj. całkowitej niezdolności do pracy, która nie była kontestowana przez organ rentowy w sprawie o rentę socjalną. Wszystko to wymaga ponownego i przekonującego zweryfikowania zarzutów skargi kasacyjnej w zakresie stanu zdrowia i stopnia niezdolności do pracy skarżącego, który w szczególności uporczywie podtrzymuje twierdzenia o ciężkich dolegliwościach psychiatrycznych o cechach zaburzeń paranoidalnych i schizofrenii, które mogą degradować jego osobowość w stopniu wykluczającym podjęcie i świadczenie pracy zarobkowej, bez względu na jego fizyczne możliwości wykonywania nadzorowanych prostych robót fizycznych. Tymczasem w reakcji na liczne zarzuty przeciwko uzyskanym w tej

sprawie opiniom lekarskim ta sama biegła psychiatra wskazywała na symulację objawów psychotycznych oraz postawę roszczeniową skarżącego, potwierdzanych jego informacjami, że „nie podejmuje stałej zalecanej opieki psychologicznej i psychiatrycznej, ani leczenia odwykowego (...) ma sprawy związane z długami komorniczymi, długi zaciągał - robiąc zakupy na raty i nie płacąc za towar. Obecnie niczym się nie zajmuje, przebywa w domu, słucha muzyki (...), nic nie robi, ogląda TV”, itp. Jednak bez ostatecznego i przekonującego zweryfikowania twierdzeń o ciężkich schorzeniach psychiatrycznych (paranoi i schizofrenii) oraz bez prawniczej konfrontacji uzyskanych opinii biegłych do przysługującej przecież skarżącemu renty socjalnej, według niemal tożsamej przesłanki całkowitej niezdolności do pracy, wymaganej do ustalenia spornego prawa do renty rodzinnej, należało uznać, że zaskarżony wyrok zapadł przedwcześnie, w tym z nieuzasadnionym pominięciem wnioskowanego dowodu z dodatkowej opinii innych biegłych z zakresu zgłaszanych przez skarżącego chorób.

Przy ponownym wyrokowaniu Sąd Apelacyjny powinien mieć także na uwadze to, że rozbieżności jurysdykcyjne dotyczące kwestii temporalnych objętych sformułowanymi w skardze kasacyjnej zagadnieniami prawnym rozstrzygnął skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego w uchwale z dnia z dnia 29 września 2006 r., II UZP 10/06 (OSNP), uznając, że dziecko, które stało się całkowicie niezdolne do pracy i samodzielnej egzystencji po osiągnięciu wieku określonego w art. 68 ust. 1 pkt 1 lub 2 ustawy o emeryturach i rentach, nie nabywa prawa do renty rodzinnej na podstawie art. 68 ust. 1 pkt 3 tej ustawy. Oznacza to, że niepodważalnie potwierdzona od dzieciństwa całkowita niezdolność skarżącego do pracy powinna potencjalnie istnieć stale i nadal w dacie ubiegania się o sporne prawo do renty rodzinnej, jednak bez przesądzającego negatywnego ustalenia wpływu okresowego braku (domniemania ustania) całkowitej niezdolności do pracy w tym spornym zakresie na podstawie okoliczności faktycznych i prawnych wynikających z prawomocnego wyroku wydanego w innej rodzajowo sprawie rentowej (o rentę z tytułu niezdolności do pracy). W dotychczasowym stanie sprawy Sąd Najwyższy nie mógł pozytywnie ani negatywnie zweryfikować zaskarżonego osądu sprawy niedojrzałej do prawidłowego wyrokowania.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy wyrokował jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c., pozostawiając Sądowi drugiej instancji orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego, w tym obowiązek przyznania pełnomocnikowi z urzędu skarżącego kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej w postępowaniu kasacyjnym od Skarbu Państwa - Sądu, który ustanowił go pełnomocnikiem.